

De Juwelen
is een tweetalige
bundeling van een
elftal gedichten van
Charles Baudelaire,
vertaald en ingeleid
door Ruud Vermeer.

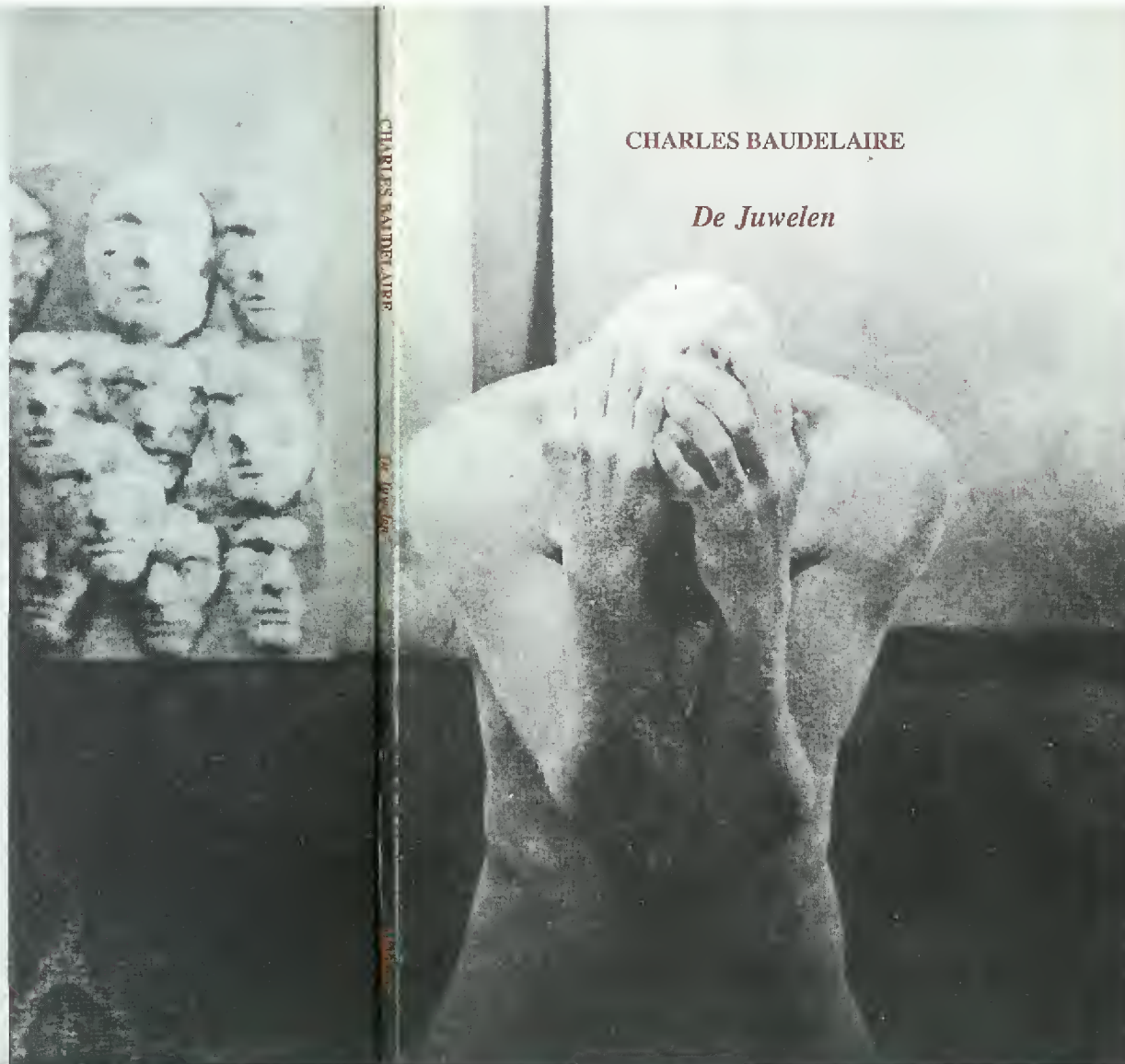
Maldoror
ISBN 90 5168 041 9
NUGI 310

CHARLES BAUDELAIRE

De Juwelen

CHARLES BAUDELAIRE

De Juwelen

De Juwelen

Charles Baudelaire
De Juwelen

vertaald door Ruud Vermeer

Maldoror

Colofon

Copyright Nederlandse vertaling: Ruud Vermeer, 1991.
Omslag: *De Koppen*, heliogravure van Mieke Bijleveld.
Druk: Drukkerij de Bijstand.
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd
zonder toestemming van de rechthebbenden,
p/a Maldoror, Postbus 898, 2501 CW Den Haag.

ISBN 90 5168 041 9 NUGI 310

Baudelaire, leven en werk	9
Verantwoording	15
De Juwelen	17
Aan de Lezer/Au Lecteur	18
Overeenkomsten/Correspondances	24
De Mens en de Zee/L'Homme et la Mer	26
De Juwelen/Les Bijoux	28
De Lethe/Le Léthé	32
Aan Degene die te Vrolijk is/	
A Celle qui est trop Gaie	36
Amor en de Schedel/L'Amour et le Crâne	40
De Klaagzangen van Satan/Les Litanies de Satan	44
De Wijn van de Eenzame/Le Vin du Solitaire	52
De Albatros/L'Albatros	54
Het Haar/La Chevelure	56
Aantekeningen	61
Literatuur	63

BAUDELAIRE, LEVEN EN WERK

Charles-Pierre Baudelaire werd geboren op 9 april 1821 in Parijs. Zijn vader François Baudelaire was een gewezen priester, die toen hij dat ambt (al voor de revolutie van 1789) niet meer wilde uitoefenen, ambtenaar was geworden. Hij was geschoold in Latijn en hield van kunst. Dat laatste heeft hij zeer zeker aan zijn zoon doorgegeven. Hij stierf echter toen zijn zoon nog geen zes jaar was, op 67 jarige leeftijd, in februari 1827. Charles' moeder, Caroline Dufays, was toen 34. Zij hertrouwde met commandant Aupick. Charles, die zijn moeder aanbad, kreeg onmiddellijk een hekel aan zijn stiefvader. Een hekel die bleef tot aan 's mans dood in 1857.

Baudelaire heeft nooit veel verteld over zijn schooljaren op internaten in Lyon en Parijs. Het weinige dat hij losliet doet niet geloven dat het leuk was. Hij vocht er met leraren en leerlingen. Hij sloot zijn schoolcarrière op achttienjarige leeftijd af met een tweede prijs voor Latijnse verzen en een definitieve uitsluiting wegens ongedisciplineerdheid.

Zijn stiefvader wilde dat hij een carrière in de diplomatie zou kiezen. Charles zelf echter koos voor de literatuur. Hij stortte zich in het nachtleven van de bohémiens. Hij ontmoette er onder andere Gérard de Nerval en Balzac en leidde er een zeer 'losbandig' leven. Het baarde zijn familie dan ook al gauw grote zorgen. In 1841 vond zijn familie het noodzakelijk om hem weer op het rechte pad te brengen. Ze stuurden hem daarom voor zijn 'morele gezondheid' op reis naar Indië. Op het eiland Mauritius maakte hij een rondreis, om daarna door te reizen naar Indië. Hij kwam

echter niet verder dan het eiland Réunion. Daar slaagde hij erin om de kapitein van het schip over te halen hem naar Frankrijk terug te sturen.

Hij kwam terug in 1842, vervuld van beelden en geuren. Met de erfenis van zijn vader die hem nu toe kwam, keerde hij terug naar Parijs. Daar ontmoette hij Théophile Gautier, Théodore de Banville en andere schrijvers, dichters en kunstenaars en begon er met hashish te experimenteren. Ook begon hij het beeld van zichzelf als dandy te cultiveren. Hij zocht zijn 'Zwarte Venus' en vond haar in Jeanne Duval. Hij liep voor het eerst een geslachtsziekte op.

Hij trachtte zijn omgeving te schokken door gedichten over allerlei 'vreselijke' onderwerpen te schrijven (Lesbiennes!). Hij verfde zijn haar groen en zag er uit als een ter dood veroordeelde. Op feesten van de keurige burgerij verkondigde hij luidkeels dat de smaak van kinderhersen hem deed denken aan walnoten.

Naast de dandy schiep hij de figuur van de fatale vrouw. In zijn werk combineert hij zaken als ondergang, decadentie en satanisme met diverse typen van onafhankelijke fatale vrouwen. De vrouw is het symbool van het kwade of zij is de draagster van tal van symbolen van het kwaad. Het was pertinent geen vrouwenhaat of zoiets wat hem zulk soort dingen deed schrijven. Zijn hele esthetische filosofie was immers gebouwd rond de verheerlijking van het kwade... De onafhankelijke (vaak lesbische) vrouw was in feite net zo'n geconstrueerd beeld als de dandy dat was.

In 1844 besloot zijn moeder hem onder toezicht van een notaris te stellen. Hij was te vrijgevig met het hem toekomende geld geweest. Tussen april 1842 en september 1844 had hij er een, voor die tijd, enorm bedrag van 45000 francs doorheen gejaagd. Hij kon zijn dure levensstijl echter niet zo gemakkelijk opgeven. Hij maakte dus schulden. Om die te kunnen betalen probeerde hij artikelen te schrijven voor allerlei bladen. Daarin was hij niet al te succesvol. Mede om zijn schuldeisers te ontlopen verhuisde hij tot 1858 ongeveer veertig keer. Alleen al in maart 1855 veranderde hij zes keer van hotel. In het jaar erna deed hij waarschijnlijk ook daarom een zelfmoordpoging.

Rond deze tijd begon ook zijn carrière als kunstkritikus. In 1846 publiceerde hij zijn kritieken in *Salon de 1845* en *Salon de 1846*.

Op zich zijn dit misschien geen belangrijke geschriften, maar hij werkte er voor het eerst ideeën over kunst en kunstkritiek in uit. Bovendien is het aardig om te merken dat wat Baudelaire over sommige kunstenaars zegt, vandaag de dag eigenlijk nog steeds geldt. In een aantal van zijn gedichten, onder andere *Les Phares*, liet hij zich ook inspireren door kunstenaars als Watteau en Goya.

In zijn ogen is een goede kunstkritiek 'partijdig', dat wil zeggen dat de kritikus als het ware het werk 'meebeleeft' heeft. Er bleef echter een afstand waardoor kritiek mogelijk bleef. Hij weigerde om zich met het werk te identificeren. De beleving van het kunstwerk leidt tot kennis. We zien dit ook bij Baudelaire's concept van de dandy. De dandy is te vergelijken met een kunstwerk dat de kunstenaar van zichzelf heeft gemaakt. Het is de kunst en niet de natuur die bij Baudelaire voorop staat. Bij hem vinden we al het idee dat we de natuur alleen maar kunnen waarderen aan de hand van het kunstmatige. Door een geschilderde boom leren we naar een boom in de natuur te kijken. De kunst heeft als taak de natuur te idealiseren. De kunstenaar is dan als het ware de magiër die de verloren eenheid van lichaam en geest, van werkelijkheid en idee, weer zal herstellen. Hij kan dit doen door onder andere gebruik te maken van een systeem van overeenkomsten, correspondenties. In de wereld van occultisme is dit een heel gebruikelijk systeem. In de loop van de negentiende eeuw, en ook later in de twintigste, is het in toenemende mate ook gebruikt door kunstenaars. De kunstenaar, de dichter, ontdekte de eenheid en probeerde haar weer te geven in overeenkomsten, in symbolen. Dat duidelijk te maken is wellicht een van de grootste verdiensten van Baudelaire geweest.

Hij kondigde, ook in 1846, het verschijnen van een dichtbundel aan, *Les Lesbiennes*. Dat zou later *Les Fleurs du Mal* worden. In dezelfde tijd ongeveer schreef hij zijn enige 'verhaal', de novelle *La Fanfarlo*. De hoofdpersoon van dat verhaal, Samuel Cramer, is duidelijk gemodelleerd naar Baudelaire zelf.

In januari 1848 werkte hij mee aan het blad *Corsaire-Satan*. In datzelfde revolutiejaar werd ook Baudelaire voor korte tijd een opstandeling. Hij had korte tijd ervoor ruzie gehad met zijn stiefvader, nu ondertussen generaal Aupick geworden, over zijn verhouding met Jeanne Duval. Toen in juni het arbeidersoproer uitbrak

riep hij, natuurlijk tevergeefs, op tot het fusilleren van zijn stiefvader. Zijn maatschappelijke betrokkenheid was van korte duur, want toen in 1851 Napoleon III de macht greep, was het Victor Hugo die vrijwillig in ballingschap ging. Baudelaire interesseerde zich niet meer voor het 'sociale'. Zijn ontdekking van Edgar Allan Poe hield hem veel meer bezig. Poe was in zijn ogen een verwante geest.

In dezelfde tijd deden zich ook de eerste verschijnselen voor van secundaire syfilis. Er verschenen nu vaker gedichten van hem in allerlei bladen. Zijn financiële moeilijkheden waren nog steeds groot. Ondanks dat liet hij in november 1853 op zijn kosten de moeder van Jeanne Duval, waarmee hij al sinds april van het jaar ervoor niet meer samen leefde, begraven.

Ondertussen werd hij ook verliefd op een actrice, Marie Daubrun. Ook leerde hij Barbey d'Aurevilly kennen. Hij verhuisde voortdurend, omdat hij het in de meeste hotels of logementen niet kon vinden met de medehuurders. In diezelfde periode was het Apollonie Sabatier, in alles het tegenovergestelde van Jeanne Duval, die hem inspireerde tot het schrijven van gedichten, waaronder het 'beruchte' *A celle qui est trop gaie*, dat door de rechters later verboden zou worden. Het was nu veel meer een geïdealiseerde liefde (en geliefde). Vanaf december 1852 had hij haar op een indirecte manier het hof gemaakt, eerst anoniem, later 'officieel'.

In 1857 stierf zijn stiefvader en verhuisde zijn moeder naar Honfleur, een plaatsje aan de Normandische kust. Baudelaire zelf publiceerde zijn *Les Fleurs du Mal*. Hij werd daarop, net als Gustave Flaubert voor diens *Madame Bovary* een paar maanden eerder, vervolgd voor het schenden van de openbare zeden. Ondanks de steun van Victor Hugo en Flaubert werden het boek en de schrijver veroordeeld. Er moesten zes verzen uit de bundel verdwijnen.

Hij was toen al behoorlijk aangetast door syfilis. Zijn pijnen onderdrukte hij door steeds toenemende doses opium en ether. In 1858 publiceerde hij zijn *Les Paradis Artificiels*. Ondanks zijn ziekte bleef hij veel schrijven. Hij verbleef nu echter regelmatig bij zijn moeder in Honfleur. Als hij in Parijs was logeerde hij bij Jeanne Duval, met wie hij in feite nooit helemaal heeft gebroken. Het leek

er veel op alsof er eindelijk succes zou zijn op literair gebied. Steeds meer gedichten, artikelen en vertalingen van Poe werden geaccepteerd en afgedrukt in allerlei bladen. Toch merkte hij op financieel gebied daar nog weinig van. In november 1860 kreeg hij een soort toelage van de overheid. In 1861 verscheen een tweede editie van zijn *Les Fleurs du Mal* en een serie van *Poèmes en Prose*. Daarnaast werkte hij aan een autobiografisch project *Mon Coeur mis à Nu*. Hij besloot lid te willen worden van de Académie Française.

In 1864 reisde hij naar België. In Namen ontmoette hij Félicien Rops. In Brussel wilde hij lezingen houden, maar hij hield er mee op toen de belangstelling ervoor uiterst gering bleek. Hij schreef er wel zijn 'scheldboek' over België, *Pauvre Belgique*. Hij voelde zich steeds zeker worden. Na een kort bezoek aan Honfleur en Parijs keerde hij al gauw weer terug naar Brussel. Daar deed het hem genoeg om te horen en te lezen dat een jongere generatie dichters hem vereerde. Zowel Stéphane Mallarmé als Paul Verlaine wijdden gunstige artikelen aan hem. Eind maart 1866 werd zijn ziekte zo erg dat hij zich niet meer kon voortbewegen. In april kreeg hij afasie, waardoor hij niet meer kon praten.

Charles Baudelaire stierf op 31 augustus 1867. Onder begeleiding van zijn moeder was hij op 2 juli 1866 zwaar ziek naar Parijs terug gebracht. Hij heeft er nog dertien maanden stom en volkomen verlamd geleefd. Hij werd begraven naast zijn stiefvader op het kerkhof van Montparnasse.

VERANTWOORDING

Alle hiernavolgende gedichten zijn afkomstig uit *Les Fleurs du Mal*. De vertalingen zijn gemaakt aan de hand van de teksten uit de uitgave van *Le Livre de Poche* uit 1972 (1). In deze uitgave werden de gedichten uit 1857, toen de eerste editie uitkwam, in hun oorspronkelijke volgorde afgedrukt.

De eerste uitgave, van 25 juni 1857, bevatte na het nummerloze eerste gedicht, *Au Lecteur*, honderd gedichten. Het was geen willekeurige verzameling, maar de gedichten stonden in een geconstrueerde, van te voren bedachte en betekenisvolle volgorde.

Op 20 augustus van datzelfde jaar kwam de veroordeling van het werk en moesten er zes gedichten uit verdwijnen. Hiermee werd de zorgvuldig aangebrachte constructie zwaar beschadigd. In feite werd de essentie van het werk teniet gedaan.

In 1861 publiceerde hij de tweede editie. Nu waren het, op het nummerloze eerste gedicht na, honderdzesentwintig gedichten. De volgorde was veranderd. Blijkbaar deed die nu minder ter zake.

In 1866 verscheen in Brussel *Les Épaves*. En omdat het buiten Frankrijk werd gepubliceerd, bevatte deze bundel de zes verboden gedichten, plus zestien nieuwe gedichten en één oud gedicht.

En uiteindelijk verscheen er in 1868, zestien maanden na Baudelaire's dood, een nieuwe editie van *Les Fleurs du Mal* met honderdeneenvijftig gedichten, de honderdzesentwintig van de tweede editie, elf gedichten van *Les Épaves* en veertien onuitgegeven gedichten.

De huidige uitgave kent 160 genummerde gedichten, aangevuld met twee gelegenheidsgedichten en een aantal losse fragmenten.

De keuze die ik als vertaler heb gemaakt is niet alleen gebaseerd op een persoonlijke voorkeur, maar ook op de wens een overzicht te geven van Baudelaire's dichtkunst.

In de vertalingen zelf ben ik zo dicht mogelijk bij de oorspronkelijke tekst gebleven. Dat betekent dat rijm, en vaak ook het ritme, ondergeschikt zijn gemaakt aan de poging om vooral zo precies mogelijk weer te geven wat er staat.

In de Aantekeningen achterin staan enkele toelichtingen en verduidelijkingen van termen.

Ruud Vermeer

De Juwelen

(1) Volledige titelbeschrijving : Charles Baudelaire, *Les Fleurs du Mal*, Le Livre de Poche, Paris, 1972.

AU LECTEUR

La sottise, l'erreur, le péché, la lésine,
Occupent nos esprits et travaillent nos corps,
Et nous alimentons nos aimables remords,
Comme les mendiants nourrissent leur vermine.

Nos péchés sont têtus, nos repentirs sont lâches;
Nous nous faisons payer grassement nos aveux,
Et nous rentrons gaïement dans le chemin bourbeux,
Croyant par de vils pleurs laver toutes nos taches.

Sur l'oreiller du mal c'est Satan Trismégiste
Qui berce longuement notre esprit enchanté,
Et le riche métal de notre volonté
Est tout vaporisé par ce savant chimiste.

C'est le Diable qui tient les fils qui nous remuent!
Aux objets répugnants nous trouvons des appas;
Chaque jour vers l'Enfer nous descendons d'un pas,
Sans horreur, à travers des ténèbres qui puent.

AAN DE LEZER

De dwaasheid, de vergissing, de zonde, de gierigheid
Houden onze geesten bezig en bewerken onze lichamen,
En wij onderhouden onze dierbare wroeging
Zoals de bedelaars hun ongedierte voeden.

Onze zondes zijn hardnekkig, ons berouw is slap;
Wij laten ons dik voor onze bekentenissen betalen
En wij keren vrolijk weer terug op de modderige weg
Gelovend al onze smetten te wissen met valse tranen.

Op het kussen van het kwaad is het Satan Trismegistos
Die langdurig onze betoverde geest wiegt,
En het edele metaal van onze vrije geest
Is geheel verdampt door deze geleerde chemicus.

Het is de Duivel die de draden die ons doen bewegen vasthoudt!
Weerzinwekkende zaken vinden wij aantrekkelijk;
Elke dag dalen wij een stap verder af naar de Hel,
Zonder angst, langs de stinkende schaduwen.

Ainsi qu'un débauché pauvre qui baise et mange
Le sein martyrisé d'une antique catin,
Nous volons au passage un plaisir clandestin
Que nous pressons bien fort comme une vieille orange.

Serré, fourmillant comme un million d'helminthes,
Dans nos cerveaux ribote un peuple de Démons,
Et, Quand nous respirons, la Mort dans nos poumons
Descend, fleuve invisible, avec de sourdes plaintes.

Si le viol, le poison, le poignard, l'incendie,
N'ont pas encor brodé de leurs plaisants dessins
Le canevas banal de nos piteux destins,
C'est que notre âme, hélas! n'est pas assez hardie.

Mais parmi les chacals, les panthères, les lices,
Les singes, les scorpions, les vautours, les serpents,
Les monstres glapissants, hurlants, grognants, rampants,
Dans la ménagerie infâme de nos vices,

Net zo als de arme Josbol die mummelt en frummelt
Aan de gekneusde borsten van een oude hoer,
stelen wij in het voorbijgaan een stiekem plezier mee
Dat wij krachtig uitpersen als een oude sinaasappel.

Samengeperst, krioelend, als een miljoen ingewandswormen,
Zwelgt in onze hersenen een volk van Demonen,
En, wanneer wij ademen, daalt de dood in onze longen,
Als een onzichtbare stroom, met dof klagende geluiden.

Als de verkrachting, het gif, de dolk, de brand,
Nog niet hun vrolijke kleuren hebben geborduurd
In het banale ontwerp van ons meelijwekkende noodlot,
Is het omdat onze ziel, helaas! nog niet gehard genoeg is.

Maar temidden van de jakhalzen, de panthers, de jachthondteven,
De apen, de schorpioenen, de gieren, de slangen,
De jankende monsters, huilend, grommend, kruipend,
In de eerloze dierentuin van onze zonden,

Il en est un plus laid, plus méchant, plus immonde!
Quoiqu'il ne pousse ni grands gestes ni grands cris,
Il ferait volontiers de la terre un débris
Et dans un bâillement avalerait le monde;

C'est L'Ennui! - l'œil chargé d'un pleur involontaire,
Il rêve d'échafauds en fumant son houka.
Tu le connais, lecteur, ce monstre délicat,
- Hypocrite lecteur, - mon semblable, - mon frère!

Is er een lelijker, boosaardiger, onreiner!
Hoewel het geen grote gebaren of grote woorden gebruikt,
Maakt het graag van de aarde een puinhoop
En zou het in een geeuw de wereld willen verslinden;

Het is de Verveling! - het oog gevuld met een ongewilde traan,
Droomt hij van schavotten terwijl hij zijn waterpijp rookt.
Jij kent hem, lezer, dit fijngevoelige monster,
-Schijnheilige lezer, -mijn gelijke, -mijn broeder!

CORRESPONDANCES

La Nature est un temple où de vivants piliers
Laissent parfois sortir de confuses paroles;
L'homme y passe à travers des forêts de symboles
Qui l'observent avec des regards familiers.

Comme de longs échos qui de loin se confondent
Dans une ténébreuse et profonde unité,
Vaste comme la nuit et comme la clarté,
Les parfums, les couleurs et les sons se répondent.

Il est des parfums frais comme des chairs d'enfant,
Doux comme les hautbois, verts comme les prairies,
- Et d'autres, corrompus, riches et triomphants,

Ayant l'expansion des choses infinies,
Comme l'ambre, le musc, le benjoin et l'encens,
Qui chantent les transports de l'esprit et des sens.

OVEREENKOMSTEN

De natuur is een tempel waar levende pilaren
Soms verwarde woorden laten ontsnappen;
De mens passeert hier dwars door bossen van symbolen
Die hem aankijken met bekende gezichten.

Als langdurige echo's die zich in de verte vermengen
In een duistere en intense eenheid,
Immens als de nacht en het inzicht,
Zijn de geuren, de kleuren en de geluiden op elkaar afgestemd.

Er zijn frisse geuren als van naakte kinderen,
Zacht als de hobo's, groen als de grasvelden,
-En anderen, bedorven, rijk en triomfantelijk,

Die de uitbreiding van oneindige zaken hebben,
Zoals de amber, de musk, de benzoë en de wierook,
Die de roes bezingen van geest en zintuigen.

L'HOMME ET LA MER

Homme libre, toujours, tu chériras la mer!
La mer est ton miroir; tu contemples ton âme
Dans le déroulement infini de sa lame,
Et ton esprit n'est pas un gouffre moins amer.

Tu te plais à plonger au sein de ton image;
Tu l'embrasses des yeux et des bras, et ton cœur
Se distrait quelquefois de sa propre rumeur
Au bruit de cette plainte indomptable et sauvage.

Vous êtes tous les deux ténébreux et discrets:
Homme, nul n'a sondé le fond de tes abîmes;
O mer, nul ne connaît tes richesses intimes,
Tant vous êtes jaloux de garder vos secrets!

Et cependant voilà des siècles innombrables
Que vous vous combattez sans pitié ni remord,
Tellement vous aimez le carnage et la mort,
O lutteurs éternels, ô frères implacables!

DE MENS EN DE ZEE

Vrije mens, altijd zul je de zee liefhebben!
De zee is je spiegel; je aanschouwt je ziel
In het oneindige rollen van haar golven,
En je geest is een niet minder zilte draaikolk.

Naar het hart van je evenbeeld wil je duiken,
Je omhelst het met de ogen en de armen, en je hart
wordt soms gescheiden van het eigen gedruis
Door het lawaai van deze ontembare en wilde klacht.

Jullie zijn allebei duister en discreet:
Mens, niemand heeft de bodem van je afgronden gepeild,
O zee, niemand kent je intiemste rijkdommen,
Zo zeer zijn jullie gehecht aan het behoud van jullie geheimen!

En intussen zijn daar de ontelbare eeuwen
Dat jullie elkaar bestrijden, zonder medelijden of spijt,
Zo hebben jullie de slachting en de dood lief,
O eeuwige strijders, o onverzoenlijke broeders.

LES BIJOUX

La très chère était nue, et, connaissant mon cœur,
Elle n'avait gardé que ses bijoux sonores,
Dont le riche attirail lui donnait l'air vainqueur
Qu'ont dans leurs jours heureux les esclaves des Mores.

Quand il jette en dansant son bruit vif et moqueur,
Ce monde rayonnant de métal et de pierre
Me ravit en extase, et j'aime à la fureur
Les choses où le son se mêle à la lumière.

Elle était donc couchée et se laissait aimer,
Et du haut du divan elle souriait d'aise
A mon amour profond et doux comme la mer,
Qui vers elle montait comme vers sa falaise.

Les yeux fixés sur moi, comme un tigre dompté,
D'un air vague et rêveur elle essayait des poses,
Et la candeur unie à la lubricité
Donnait un charme neuf à ses métamorphoses;

DE JUWELEN

Mijn liefste was naakt, en, mijn hartewens kennend,
Had zij niets meer aangehouden dan haar tinkelende juwelen,
Waarvan de rijke overdaad haar de triomfantelijke houding gaf
Die de Moorse slaven hebben in hun gelukkige dagen.

Wanneer hij al dansend zijn hevige en spottende lawaai afwerpt,
Brengt deze van metaal en steen stralende wereld
Mij in vervoering, en houd ik hartstochtelijk van
De dingen waarin de klank zich met het licht vermengt.

Zij lag dus neer en liet zich beminnen,
En lachte tevreden vanaf de divan neerziend
Om mijn liefde diep en zacht als de zee,
Die naar haar oprees als naar een rotskust.

Haar ogen op mij gericht, als een getemde tijger,
Op een vage en dromerige manier probeerde zij houdingen uit,
En de onschuld vermengd met de wellust
Gaf een nieuwe charme aan haar gedaanteveranderingen;

Et son bras et sa jambe, et sa cuisse et ses reins,
Polis comme de l'huile, onduleux comme un cygne,
Passaient devant mes yeux clairvoyants et sereins;
Et son ventre et ses seins, ces grappes de ma vigne,

S'avançaient, plus câlins que les Anges du mal,
Pour troubler le repos où mon âme était mise,
Et pour la déranger du rocher de cristal
Où, calme et solitaire, elle s'était assise.

Je croyais voir unis pour un nouveau dessin
Les hanches de l'Antiope au buste d'un imberbe,
Tant sa taille faisait ressortir son bassin.
Sur ce teint fauve et brun, le fard était superbe!

- Et la lampe s'étant résignée à mourir,
Comme le foyer seul illuminait la chambre,
Chaque fois qu'il poussait un flamboyant soupir,
Il inondait de sang cette peau couleur d'ambre!

En haar arm en haar been, en haar dij en haar lendenen,
Gepolijst als olie, golvend als een zwaan,
Gingen voorbij aan mijn helderziende en kalme ogen;
En haar buik en haar borsten, deze trossen van mijn wijngaard,

Kwamen nader, verleidelijker dan de Engelen van het kwaad,
Om de rust waarin mijn ziel geplaatst was te verstoren,
En om haar verplaatsen van de rots van kristal
Waar, kalm en eenzaam, zij gezeten was.

Ik geloofde door een nieuw ontwerp de heupen van de Antiope
Verenigd te zien met het bovenlichaam van een jongen,
Zo deed haar taille haar bekken uitkomen.
Op deze roestbruine teint kleurde de make-up prachtig!

- En de lamp had besloten te sterven,
Zodat alleen het haardvuur de kamer verlichtte,
Elke keer dat hij een oplaaierende zucht voortbracht,
Overspoelde hij deze amberkleurige huid met bloed!

LE LÉTHÉ

Viens sur mon cœur, âme cruelle et sourde,
Tigre adoré, monstre aux airs indolents;
Je veux longtemps plonger mes doigts tremblants
Dans l'épaisseur de ta crinière lourde;

Dans tes jupons remplis de ton parfum
Ensevelir ma tête endolorie,
Et respirer, comme une fleur flétrie,
Le doux relent de mon amour défunt.

Je veux dormir! dormir plutôt que vivre!
Dans un sommeil aussi doux que la mort,
J'étalerai mes baisers sans remord
Sur ton beau corps poli comme le cuivre.

Pour engloutir mes sanglots apaisés
Rien ne me vaut l'abîme de ta couche;
L'oubli puissant habite sur ta bouche,
Et le Léthé coule dans tes baisers.

DE LETHE

Kom aan mijn hart, wrede en ongevoelige ziel,
Aanbeden tijger, traag bewegend monster;
Ik wil mijn trillende handen onder laten duiken
In de dichtheid van je zware lange woeste haren;

Mijn pijnlijke hoofd begraven
In je onderkleding vol van jouw geur,
En inademen, als een verwelkte bloem,
De zachte muffe geur van mijn overleden geliefde.

Ik wil slapen! liever slapen dan leven!
In een slaap net zo zacht als de dood,
Zal ik zonder berouw mijn kussen verspreiden
Over je mooie lichaam van gepolijst koper.

Om mijn bevredigd snikken te verzwelgen
Is er niets meer nodig dan de afgrond van je bed;
De machtige vergetelheid huist op jouw lippen,
En de Lethe stroomt door je kussen.

A mon destin, désormais mon délice,
J'obéirai comme un prédestiné;
Martyr docile, innocent condamné,
Dont la ferveur attise le supplice,

Je sucrai, pour noyer ma rancœur,
Le népenthès et la bonne ciguë
Aux bouts charmants de cette gorge aiguë,
Qui n'a jamais emprisonné de cœur.

Aan mijn lot, van nu af aan mijn genot,
Zal ik gehoorzamen als een voorbeschikking;
Gehoorzame martelaar, onschuldig veroordeelde,
Wiens grote hartstocht de marteling aanmoedigt.

Ik zal, om mijn rancune te verdrinken,
De nepenthe en de goede dolle kervel opzuigen
Uit de bekoorlijke tepels van deze puntige borsten,
Waarachter nooit een ziel gevangen heeft gezeten.

A CELLE QUI EST TROP GAIE

Ta tête, ton geste, ton air
Sont beaux comme un beau paysage;
Le rire joue en ton visage
Comme un vent frais dans un ciel clair.

Le passant chagrin que tu frôles
Est ébloui par la santé
Qui jaillit comme une clarté
De tes bras et de tes épaules.

Les rententissantes couleurs
Dont tu parsèmes tes toilettes
Jettent dans l'esprit des poètes
L'image d'un ballet de fleurs.

Ces robes folles sont l'emblème
De ton esprit bariolé;
Folle dont je suis affolé,
Je te hais autant que je t'aime!

AAN DEGENE DIE TE VROLIJK IS

Je hoofd, je gebaren, je manieren
Zijn mooi als een mooi landschap;
De lach speelt op je gezicht
Als een frisse wind bij heldere hemel.

De neerslachtige voorbijganger die jij passeert
Wordt verblind door de gezondheid
Die als een lichtflits opspringt
Van je armen en je schouders.

De opzienbarende kleuren
Waarmee je je jurken bestrooit
Werpen in de dichter's geest
Het beeld van een ballet van bloemen.

Die dwaze japonnen zijn het kenmerk
Van je bontgekleurde geest;
Dwaze vrouw die mij radeloos maakt,
Ik haat je net zoveel als dat ik van je houd!

Quelquefois dans un beau jardin
Où je traînais mon atonie,
J'ai senti, comme une ironie,
Le soleil déchirer mon sein;

Et le printemps et la verdure
Ont tant humilié mon cœur,
Que j'ai puni sur une fleur
L'insolence de la Nature.

Ainsi je voudrais, une nuit,
Quand l'heure des voluptés sonne,
Vers les trésors de ta personne,
Comme un lâche, ramper sans bruit,

Pour châtier ta chair joyeuse,
Pour meurtrir ton sein pardonné,
Et faire à ton flanc étonné
Une blessure large et creuse,

Et, vertigineuse douleur!
A travers ces lèvres nouvelles,
Plus éclatantes et plus belles,
T'infuser mon venin, ma sœur!

Soms in een mooie tuin
Waar ik mijn zwakte voortsleep,
Heb ik gevoeld, als een ironie,
Hoe de zon mijn borst openreet.

En de lente en de struiken
Hebben mijn hart zo vernederd,
Dat ik een bloem gestraft heb
Voor de onbeschaamdheid van de natuur.

Zo zou ik op een nacht, wanneer
Het uur van wellust slaat, zonder geluid,
Als een lafaard, willen kruipen
Naar de schatten van je lichaam,

Om je vrolijke naaktheid te kastijden,
Om je vergiffenis geschonken borst te kneuzen,
En in je verbaasde zij
Een grote diepe wond te maken,

En, duizelingwekkende zachtheid!
Door deze nieuwe lippen,
Luisterrijker en mooier,
Je mijn vergif ingieten, mijn zuster!

L'AMOUR ET LE CRÂNE

Vieux Cul-de-Lampe

L'Amour est assis sur le crâne
De l'Humanité,
Et sur ce trône le profane,
Au rire effronté,

Souffle gaiement des bulles rondes
Qui montent dans l'air,
Comme pour rejoindre les mondes
Au fond de l'éther.

Le globe lumineux et frêle
Prend un grand essor,
Crève et crache son âme grêle
Comme un songe d'or.

AMOR EN DE SCHEDEL

Oud Sluitstuk

Amor is gezeten op de schedel
Van de Mensheid,
En op deze troon blaast de Heiligschenner,
Schaamteloos lachend,

Vrolijk ronde zeepbellen
Die stijgen in de lucht,
Als om zich weer te voegen bij de werelden
In de dieptes van het heelal.

De lichtgevende en kwetsbare bol
Neemt een hoge vlucht,
Barst en spuwt zijn schamele ziel uit
Als een droom van goud.

J'entends le crâne à chaque bulle
Prier et gémir:
— « Ce jeu féroce et ridicule,
Quand doit-il finir?

Car ce que ta bouche cruelle
Eparpille en l'air,
Monstre assassin, c'est ma cervelle,
Mon sang et ma chair! »

Ik hoor de schedel bij elke zeepbel
Bidden en zuchten:
— "Wanneer zal dit wrede en dwaze spel
Eindigen?

Want wat jouw wrede mond
In de lucht verspreidt,
Monster moordenaar, dat zijn mijn hersenen,
Mijn bloed en mijn vlees!"

LES LITANIES DE SATAN

O toi, le plus savant et le plus beau des Anges,
Dieu trahi par le sort et privé de louanges,

O Satan, prends pitié de ma longue misère!

O Prince de l'exil, à qui l'on a fait tort,
Et qui, vaincu, toujours te redresse plus fort,

O Satan, prends pitié de ma longue misère!

Toi qui sais tout, grand roi des choses souterraines,
Guérisseur familier des angoisses humaines,

O Satan, prends pitié de ma longue misère!

Toi qui, même aux lépreux, au parias maudits,
Enseignes par l'amour le goût du Paradis,

O Satan, prends pitié de ma longue misère!

DE KLAAGZANGEN VAN SATAN

O jij, geleerdste en mooiste der Engelen,
God verraden door het lot en beroofd van alle eer,

O Satan, heb medelijden met mijn lange ellende!

O Vorst van de aarde, die men onrecht heeft gedaan,
En die zich, overwonnen, altijd weer sterker opricht,

O Satan, heb medelijden met mijn lange ellende!

Jij die alles weet, grote koning van de onderwereld,
Bekend genezer van menselijke angsten,

O Satan, heb medelijden met mijn lange ellende!

Gij die, zelfs aan melaatsen, aan vervloekte paria's,
met liefde de smaak van het Paradijs onderwijst,

O Satan, heb medelijden met mijn lange ellende!

O toi qui de la Mort, ta vieille et forte amante,
Engendras l'Espérance, - une folle charmante!

O Satan, prends pitié de ma longue misère!

Toi qui fais au proscrit ce regard calme et haut
Qui damne tout un peuple autour d'un échafaud,

O Satan, prends pitié de ma longue misère!

Toi qui sais en quels coins des terres envieuses
le Dieu jaloux cache les pierres précieuses,

O Satan, prends pitié de ma longue misère!

Toi dont l'œil clair connaît les profonds arsenaux
Où dort enseveli le peuple des métaux,

O Satan, prends pitié de ma longue misère!

O jij die bij de Dood, je oude en sterke minnares,
De Hoop -een innemende zottin- verwekt,

O Satan, heb medelijden met mijn lange ellende!

Jij die aan de veroordeelde de kalme en verheven blik geeft
Die heel een menigte rond een schavot vervloekt,

O Satan, heb medelijden met mijn lange ellende!

Jij die weet in welke hoeken van de afgunstige aarde
De jaloerse God edelstenen verbergt,

O Satan, heb medelijden met mijn lange ellende!

Jij wiens heldere oog de diepgelegen arsenalen kent
Waar vele slapende metalen liggen begraven,

O Satan, heb medelijden met mijn lange ellende!

Toi dont la large main cache les précipices
Au somnambule errant au bord des édifices,

O Satan, prends pitié de ma longue misère!

Toi qui, magiquement, assouplis les vieux os
De l'ivrogne attardé foulé par les chevaux,

O Satan, prends pitié de ma longue misère!

Toi qui, pour consoler l'homme frêle qui souffre,
Nous appris à mêler le salpêtre et le soufre,

O Satan, prends pitié de ma longue misère!

Toi qui poses ta marque, ô complice subtil,
Sur le front du Crésus impitoyable et vil,

O Satan, prends pitié de ma longue misère!

Jij wiens grote hand de afgronden verbergt
Voor de slaapwandelaar die op grote hoogten dwaalt,

O Satan, heb medelijden met mijn lange ellende!

Jij die, op magische wijze, de oude beenderen
Van de dronkaard, vertrapt door de paarden, weer soepel maakt,

O Satan, heb medelijden met mijn lange ellende!

Jij die, om de breekbare lijdende mens te troosten,
Ons leert om salpeter en zwavel te mengen,

O Satan, heb medelijden met mijn lange ellende!

Jij die je kenmerk plaatst, o subtiële medeplichtige,
Op het voorhoofd van de onbarmhartige en gemene rijkaard,

O Satan, heb medelijden met mijn lange ellende!

Toi qui mets dans les yeux et dans le cœur des filles
Le culte de la plaie et l'amour des guenilles,

O Satan, prends pitié de ma longue misère!

Bâton des exilés, lampe des inventeurs,
Confesseur des pendus et des conspirateurs,

O Satan, prends pitié de ma longue misère!

Père adoptif de ceux qu'en sa noire colère
Du paradis terrestre a chassés Dieu le Père,

O Satan, prends pitié de ma longue misère!

Prière

Gloire et louange à toi, Satan, dans les hauteurs
Du Ciel, où tu régnas, et dans les profondeurs
De l'Enfer, où, vaincu, tu rêves en silence!
Fais que mon âme un jour, sous l'Arbre de Science,
Près de toi se repose, à l'heure où sur ton front
Comme un Temple nouveau ses rameaux s'épandront!

Jij die in de ogen en het hart van de meisjes
De cultus van de wond en de liefde voor vodden plaatst

O Satan, heb medelijden met mijn lange ellende!

Staf van de ballingen, Lamp van de uitvinders,
Biechtvader van gehangenen en samenzweerdere,

O Satan, heb medelijden met mijn lange ellende!

Adoptievader van hen die God de Vader in zijn donkere
Woede heeft verjaagd uit het aardse Paradijs,

O Satan, heb medelijden met mijn lange ellende!

Gebed

Roem en eer voor jou, Satan, in de hoogten
Van de Hemel, waar je heerste, en in de diepten
Van de Hel, waar je, overwonnen, in stilte droomt!
Maak dat mijn ziel op een dag, onder de Boom der Kennis,
Naast jou rust, op het uur waarop op jouw voorhoofd
Zijn takken zich spreiden als een nieuwe Tempel!

LE VIN DU SOLITAIRE

Le regard singulier d'une femme galante
Qui se glisse vers nous comme le rayon blanc
Que la lune onduleuse envoie au lac tremblant,
Quand elle y veut baigner sa beauté nonchalante;

Le dernier sac d'écus dans les doigts d'un joueur;
Un baiser libertin de la maigre Adeline;
Les sons d'une musique énervante et câline,
Semblable au cri lointain de l'humaine douleur,

Tout cela ne vaut pas, ô bouteille profonde,
Les baumes pénétrants que ta panse féconde
Garde au cœur altéré du poète pieux;

Tu lui verses l'espoir, la jeunesse et la vie,
— Et l'orgueil, ce trésor de toute gueuserie,
Qui nous rend triomphants et semblables aux Dieux!

DE WIJN VAN DE EENZAME

De vreemde blik van een vrouw van lichte zeden
Die naar ons toe glijdt als een witte straal licht
Die de golvende maan stuurt naar het trillende meer,
Wanneer zij hier haar onverschillige schoonheid wil baden;

De laatste zak geld in de handen van een speler;
Een losbandige kus van de magere Adeline;
De tonen van een prikkelende en aanhalige muziek,
Vergelijkbaar met de verre kreet van menselijke pijn,

Dat alles, o diepe fles, is van weinig waarde
Naast de doordringende balsem die je vruchtbare buik
Bewaart voor het dorstige hart van de eerbiedige dichter;

Aan hem schenk je de hoop, de jeugd en het leven,
- En de hoogmoed, deze schat van alle bedelarij,
Die ons doet overwinnen en gelijk maakt aan de Goden!

L'ALBATROS

Souvent, pour s'amuser, les hommes d'équipage
Prennent des albatros, vastes oiseaux des mers,
Qui suivent, indolents compagnons de voyage,
Le navire glissant sur les gouffres amers.

A peine les ont-ils déposés sur les planches,
Que ces rois de l'azur, maladroits et honteux,
Laissent piteusement leurs grandes ailes blanches
Comme des avirons traîner à côté d'eux.

Ce voyageur ailé, comme il est gauche et veule!
Lui, naguère si beau, qu'il est comique et laid!
L'un agace son bec avec un brûle-gueule,
L'autre mime, en boitant, l'infirme qui volait!

Le Poète est semblable au prince des nuées
Qui hante la tempête et se rit de l'archer;
Exilé sur le sol au milieu des huées,
Ses ailes de géant l'empêchent de marcher.

DE ALBATROS

Vaak vangen zeelieden, om zich te
amuseren, albatrossen, grote zeevogels,
trage reisgenoten, die het schip
over bittere golven glijdend volgen.

Nauwelijks zijn zij op het dek geland
of, deze koningen van de hemel laten,
onhandig en beschaamd, hun grote witte vleugels
treurig naast zich voortslepen, als roeiriemen.

Wat is hij onhandig en zwak, deze gevleugelde reiziger!
Hij, vroeger zo mooi, wat is hij komisch en lelijk!
De een sart zijn bek met een neuswarmer,
de ander aapt hem, kreupele die vloog, hinkend na!

De Dichter lijkt op de prins van de wolken
Die de storm uitdaagt en de boogschutter uitlacht;
Verbannen op de aarde temidden van het gejoel,
verhinderen zijn reuzevleugels hem te lopen.

LA CHEVELURE

Ô toison, moutonnant jusque sur l'encolure!
Ô boucles! Ô parfum chargé de nonchaloir!
Extase! Pour peupler ce soir l'alcôve obscure
Des souvenirs dormant dans cette chevelure,
Je la veux agiter dans l'air comme un mouchoir!

La langoureuse Asie et la brûlante Afrique,
Tout un monde lointain, absent, presque défunt,
Vit dans tes profondeurs, forêt aromatique!
Comme d'autres esprits voguent sur la musique,
Le mien, ô mon amour! nage sur ton parfum.

J'irai là-bas où l'arbre et l'homme, pleins de sève,
Se pâment longuement sous l'ardeur des climats;
Fortes tresses, soyez la houle qui m'enlève!
Tu contiens, mer d'ébène, un éblouissant rêve
De voiles, de rameurs, de flammes et de mâts:

HET HAAR

O vacht, schuimend tot op de hals!
O lokken! O geur vol van onverschilligheid!
Extase! Om deze avond de donkere alkoof
te bevolken met herinneringen slapend in dit haar,
Ik wil het uitschudden in de lucht als een zakdoek!

Het smachtende Azië en het brandende Afrika,
Heel de verre wereld, afwezig, bijna gestorven,
Leeft in je dieptes, geurend bos!
Zoals andere zielen varend op muziek,
drijft de mijne, o mijn liefste! op jouw geur.

Ik zal daar gaan waar de boom en de mens, vol kracht,
Lang zwijmelen onder de brandende hitte van de klimaten;
Sterke vlechten, wees de deining die mij wegvoert!
Je omvat, ebbehouten zee, een verblindende droom
van zeilen, van roeiers, van wimpels en van masten.

Un port retentissant où mon âme peut boire
A grands flots le parfum, le son et la couleur;
Où les vaisseaux, glissant dans l'or et dans la moire,
Ouvrent leurs vastes bras pour embrasser la gloire
D'un ciel pur où frémit l'éternelle chaleur.

Je plongerai ma tête amoureuse d'ivresse
Dans ce noir océan où l'autre est enfermé;
Et mon esprit subtil que le roulis caresse
Saura vous retrouver, ô féconde paresse!
Infinis bercements du loisir embaumé!

Cheveux bleus, pavillon de ténèbres tendues,
Vous me rendez l'azur du ciel immense et rond;
Sur les bords duvetés de vos mèches tordues
Je m'enivre ardemment des senteurs confondues
De l'huile de coco, du musc et du goudron.

Longtemps! toujours! ma main dans ta crinière lourde
Sèmera le rubis, la perle et le saphir,
Afin qu'à mon désir tu ne sois jamais sourde!
N'es-tu pas l'oasis où je rêve, et la gourde
Où je hume à longs traits le vin du souvenir?

Een weergalmende haven waar mijn ziel in grote golven
de geuren, het geluid en de kleur kan drinken;
Waar de schepen, glijdend in het goud en in de vlammende stof,
Hun enorme armen openen om de roem van de pure hemel
waar de eeuwige hitte siddert te omarmen.

Ik zal mijn van liefde dronken hoofd onderdompelen
In deze zwarte oceaan waar de ander is opgesloten;
En mijn fijnzinnige ziel die het slingeren streeft
Zal u opnieuw weten te vinden, o vruchtbare luiheid!
Eindeloos gewieg van met heerlijke geuren gevulde vrije tijd.

Blauwe haren, nachthemel als tent van duisternis gespannen,
Jullie geven me het azuur van de immense en ronde hemel terug;
Op de met dons bedekte oevers van uw gevlochten lokken
Bedwelming ik mij ijverig in verwarde geuren
Van kokosolie, van musk en van teer.

Langdurig! Altijd! mijn hand in de zware manen
Zal de robijn, de parel en de saffier rondstrooien,
Zodat je nooit doof zult zijn voor mijn verlangen!
Ben jij niet de oase waar ik droom, en de veldfles
Van waaruit ik met lange teugen de wijn van herinnering drink?

AANTEKENINGEN

Aan de Lezer/Au Lecteur.

Het is één van de meest geciteerde gedichten, met name het laatste couplet wordt nogal eens aangehaald. In het derde couplet zit een verwijzing naar alchemistische processen.

Overeenkomsten/Correspondances.

Een klassiek geworden gedicht over de vermenging van alle zintuiglijke waarnemingen.

De Mens en de Zee/l'Homme et la Mer.

De Juwelen/Les Bijoux.

Geschreven voor en over Jeanne Duval. Eén van de verboden gedichten. In de Griekse oudheid waren er twee Antiopes. Eén ervan was een koningsdochter uit Thebe en een van de mooiste sterfelijke vrouwen; de ander was een koningin van de Amazonen, ook wel Hypolite genoemd, die door Theseus werd ontvoerd.

De Lethe/Le Léthé.

Ook een verboden gedicht. De Lethe is de rivier van de vergetelheid in de klassieke Griekse onderwereld. De doden dronken van het water om de herinneringen aan het aardse leven te vergeten. Nepenthe is een droefheid verdrijvende toverdrank, ook al uit het oude Griekenland. Dolle kervel is een zwaar giftige plant.

Aan Degene die te Vrolijk is/A celle qui est trop gaie.

Eveneens verboden, nu om de laatste twee coupletten. Het werd oorspronkelijk geschreven voor en (anoniem) verstuurd aan Apollonie Sabatier, een door Baudelaire een tijd lang aanbeden vrouw. Is het woord 'vergif' een verwijzing naar zijn syfilis?

Baudelaire zelf: "De rechters hebben geloofd een tegelijkertijd bloeddorstige als obscene betekenis in de laatste twee verzen te ontdekken. De ernst van de Verzameling sluit zulke 'scherts' uit. Maar dat 'vergif' spleen of melancholie betekent, was een te simpel idee voor de criminologen.

Dat hun syfilitische interpretatie op hun geweten moge rusten!"

Amor en de Schedel/L'Amour et le Crâne.

De Klaagzangen van Satan/Les Litanies de Satan.

Dit gedicht is waarschijnlijk mede geïnspireerd door 'Paradise Lost' van John Milton. Satan is hier eigenlijk de god van de verschoppelingen, waartoe ook de dichters behoren.

De Wijn van de Eenzame/Le Vin du Solitaire.

De Albatros/l'Albatros.

Een neuswarmer is een kort zeemanspijpje.

De albatros speelt natuurlijk ook een grote rol in *The Rime of the Ancient Mariner* van S.T. Coleridge.

Het Haar/La Chevelure.

Geschreven voor en over Jeanne Duval. Hierin zijn duidelijk herinneringen aan zijn reis naar Indië verwerkt.

Literatuur

- C. Baudelaire, *Les Fleurs du Mal*, *Le Livre de Poche*, Paris, 1972.
- Baudelaire, *Selected Poems*, translated and introduced by Joanna Richardson, Penguin Books, Hammondsworth, 1978.
- Walter Benjamin, *Baudelaire, een dichter in het tijdperk van het hoog-kapitalisme*, Synopsis, Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam, 1979.
- A. Heijkoop, *Beau Brummell in leven en letteren*; in : A. Hielkema (red.), *De Dandy : of de overschrijding van het alledaagse*, Boom, Meppel/Amsterdam, 1989.
- P. Koelemij, *De verraderlijke vrouwelijkheid : de femme fatale en de dandy*; in : idem.
- Pascal Pia, *Baudelaire par lui-meme*, Seuil, z.p., 1961.
- Petrus Hoosemans, *Van Baudelaire tot Floupette*; in : C. Ruppert & G. Steen (red.), *Decadentie*, Stichting Grafiet, Utrecht, 1985.
- A. Eliot, *Mythen van de Mensheid*, Kosmos, Amsterdam, 1977.